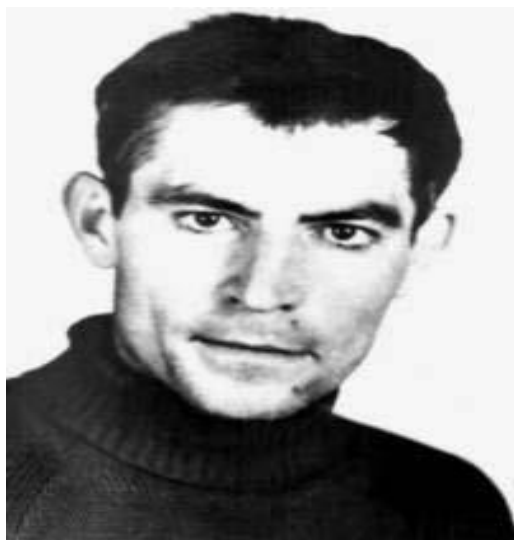

Відділ культури Катеринопільської районної державної
адміністрації
Катеринопільська центральна районна бібліотека

Віхи творчості і непокори

Василь Стус

Катеринопіль 2018

Віхи творчості і непокори до 80-річчя з дня народження Василя Стуса : попереджувальна довідка краєзнавчого характеру / Укладач Дудар К.П.; комп'ютерний набір Дудар К...—Катеринопіль: [Б.В.] , 2018.—14 с.

Шановні читачі !

До вашої уваги попереджувальна довідка краєзнавчого характеру «Віхи творчості і непокори», яка присв'ячена українському поету ХХ століття Василю Стусу.

В довідці зібрані відомості про життєвий і творчий шлях Василя Стуса, а також поданий список літератури.

Попереджувальна довідка розрахована на бібліотекарів, учнів, студентів і широке коло читачів , які цікавляться творчістю Василя Стуса.

Автор-укладач Дудар К.П.

Відповідальний за випуск Приємська Л.А.

Комп'ютерний набір Дудар К.П.

© Катеринопільська центральна районна бібліотека , 2017

© Дудар К.П. ,2017

*Або світ прийме мене таким, як я є, як мене народила
мати, – або вб'є, знищить мене. Але я – не поступлюся!
І з кожної миті своєї, з кожного почуття й думки зроблю
свій портрет, тобто портрет цілого світу...»*

Василь Стус

Василь Стус - один з найбільших українських поетів ХХ століття. В новітній українській поезії його ім'я на чільному місці. І не тільки тому, що світлий образ цієї людини - поета трагічної долі - став символом незламності духу людської і національної гідності, закономірним продовженням дорогої і життєво важливої для українського народу традиції народолюбства й вірності патріотичному обов'язку. Найголовніше те, що це самобутній поет – на рівні сучасного поетичного мислення, схильний до філософського заглиблення й самовираження, до герметичної самовідданості поетичного слова і водночас до синтезу глибинних традиційних джерел українського художнього образотворення з поетичною мовою ХХ століття. Стус належав до так званих шістдесятників - опозиційно настроєної національної свідомої молоді інтелігенції, що відверто протиставляли себе тоталітарному режимові з його політикою децентралізації і придушення прав людини, культивуванням провінційності і меншовартості української культури. Сьогодні, майже певно можна сказати, що тільки передчасна смерть поета у політичних душогубках не ввела Василя Стуса у лаврові колони лауреатів Нобелівських нагород у галузі літератури як першого там українця.

Так вже розпорядилася доля, що хоча майбутній поет з'явився на світ 6 січня 1938 року в с. Рахнівка Гайсинського району Вінницької області, але його дитинство і юнацькі роки минули у самісінькому центрі індустріального Донбасу, куди завербувався на роботу його батько Семен Стус, тікаючи від злиднів і колгоспної кріпаччини.

Разом з життєвими випробуваннями ще зовсім малий Василь Стус проходив велику школу любові – і до своїх рідних, і до всього українського народу допомагали і щире материнське слово, і вивчений ще в школі мало не напам'ять Шевченків «Кобзар».

Втім, цілком вірогідно, що Василь Стус врешті-решт усе ж таки став би просто талановитим гірничим інженером чи геологом, про що він мріяв у дитинстві, якби вже перед закінченням школи до його рук не потрапила поема Івана Франка «Мойсей». Саме після її прочитання, як згадував він потім, «я забув свою геологорозвідку, а став літератором». Відтак відмова від престижного для індустріального Донбасу і добре оплачуваного фаху гірничого інженера на користь професії вчителя (до того ж – української мови!) стала для випускника школи В.Стуса, який закінчує її із срібною медаллю, не спонтанним рішенням, а чітко усвідомленим кроком. Адже він вже розуміє, що перед кожним українцем рано чи пізно постає вибір між особистим благополуччям і більшою чи меншою національною зрадою.

В Донецьку Василь закінчує філологічний факультет місцевого педінституту і отримує направлення на роботу в одну із сільських шкіл Кіровоградщини. Впродовж 1959 – 1961 років молодий вчитель проходить строкову службу в армії, після якої повертається на рідну Донеччину, де працює викладачем української мови і літератури в школі №23 міста Горлівки. Ще в 1959 році в газеті «Літературна Україна» друкуються перші вірші 21-річного юнака, напутнє слово-передмову до яких написав один з найвідоміших українських поетів Андрій Малишко. Відтак молодий вчитель не лише сіє у душах своїх вихованців розумне і вічне, а й студіює твори майстрів світової культури та відточує власне поетичне перо. Та перш за все вчиться любити Україну сам і навчає цього учнів.

1 грудня 1963 року Василь Стус стає аспірантом Інституту Літератури АН УРСР ім. Т.Шевченка по курсу теорії літератури. Перед 25-річним хлопцем із провінції відкривається шлях до

столичної наукової еліти. Тим паче, що робота над кандидатською дисертацією на тему «Витоки емоціональності в поетичних творах» іде цілком успішно, а статті молодого аспіранта про творчість Бертольда Брехта, Генріха Белля, Володимира Свідзінського, надруковані у наукових журналах, отримують високу оцінку відомих учених.

Однак 4 вересня 1965 року Василь Стус робить крок, який назавжди поставив хрест на його кар'єрі забезпеченого і ситого прислужника комуністичного режиму, поклавши натомість початок хресній дорозі до смерті й безсмертя. Цього дня в столичному кінотеатрі «Україна» перед прем'єрою фільму С.Параджанова «Тіні забутих предків» на сцену виходить Іван Дзюба, який відкрито заявляє про розпочату хвилю гонінь на українську інтелігенцію, серед якої розпочались арешти. Щоб заглушити його голос, вмикають у залі пожежну сирену. І тоді на заклик «Хто проти тиранії – встаньте!» піднялася частина людей, присутніх на прем'єрі.

Звинувативши в авторстві цієї знаменитої фрази В.Стуса, його негайно відраховують з аспірантури. Однак поет не розкаюється, бо, за його словами, це вже доля, яку не обирають, а приймають, щоб «тут, на великій Україні, стати горлом обурення і протесту». Втім Василю Стусу і не судилося побачити жодної своєї книги, виданої на рідній землі. Тим часом у 1970 році за кордоном виходить перша поетична збірка опального поета «Зимові дерева». Відповіддю системи на цю подію й активну правозахисну діяльність Василя Стуса став його арешт 13 січня 1972 року.

Поета звинуваченого в антирадянській агітації, що звелась до виданої за кордоном далекої від будь-якої політики поетичної збірки та знайденої під час арешту поета чернетки з віршем: «Кубло бандитів-кегебістів, злодіїв та гвалтівників – у стольному осілі місті як партія більшовиків», карають 5 роками ув'язнення суворого режиму та трьома роками заслання.

Саме після цього вироку до Василя Стуса приходить гріке усвідомлення справжньої реальності, про дане Поетом і Громадянином конкретне визначення якої не варто забувати кожному з нас і сьогодні: «Якщо на твоїй рідній землі тебе розпинають за любов до неї – тоді доводиться змиритися з тим, що в тебе є рідна земля, але немає рідної країни».

Про побут в'язнів мордовських таборів написано чимало, але, на відміну від тих, хто вцілів у тій страшній тоталітарній машині, погоджуючись хоч на якісь компроміси, Василь Стус підтвердив діагноз, поставлений йому під час психіатричної експертизи : «патологічна чесність». А відтак не мав жодного шансу вижити.

Коли в 1975 році під час масового голодування політв'язнів у Василя Стуса відкрилась виразка шлунку, його напівнепритомного привозять до Києва, сподіваючись зламати волю поета. Вибір простий: підписати покайний лист і отримати свободу, повноцінне лікування і зустріч з дружиною, яка вже у сусідній кімнаті, чи, відмовившись від усього цього, повернутися назад у табір. Але навіть у цій ситуації поет залишається вірним собі. Переживши клінічну смерть, втративши дві третини шлунку і нирку, Василь Стус знову опиняється в Мордовії, де пише знаменитий вірш «Як добре те, що смерті не боюсь я».

Наприкінці 1979 року Василь Стус нарешті повертається до рідного Києва, але вже 14 травня 1980 року його як активного члена української Гельсинської групи знову заарештовують. Суд визнає поета особливо небезпечним рецидивістом і виносить йому вирок на рівні «сталінських нормативів» - 10 років суворого режиму і 5 років заслання.

За спогадами сина Дмитра, після оголошення вироку їм з матір'ю дозволили коротку зустріч з батьком. Дізнавшись про обшук його рідних, Василь Стус на знак протесту відмовився від зустрічі з ними, хоча, як ніхто інший, розумів, що це остання можливість побачити рідних і попрощатися з ними.

У 1082 році Стус першим із репресованих радянських письменників став лауреатом «Міжнародної амністії». І відразу ж отримав за це рік одиночної камери. В 1985 році, вже за правління Горбачова, Василя Стуса назвуть серед претендентів на присвоєння Нобелівської премії. Відповіддю влади знову стануть репресії. 28 серпня 1985 року Стус отримає 15 діб карцеру. В ніч з 3 на 4 вересня серце поета навіки зупиниться. Померлого поховують на табірному цвинтарі буквально за кілька годин до приїзду його вдови і сина, що на той час саме виконуватиме «священний обов'язок» перед батьківщиною – відбудуватиме військову службу в «строй баті».

Але Василю Стусу таки судилося повернутися в Україну, щоб лягти навіки у її святу землю, землю, яку він вчив любити свого

сина. У листопаді 1989 поета разом із побратимами Юрієм Литвином і Олексою Тихим, що також загинули в таборі ВС-389/36 селища Кучино, перепоховали в Києві на Байковому кладовищі.

У 1991р. Стуса посмертно відзначено Державною премією ім. Т. Шевченка за збірку поезій «Дорога болю» (1990).

Поезія Василя Стуса характеризується ліричністю, мелодійністю, її основу становить усвідомлення внутрішньої свободи, готовності до боротьби за кращу долю народу і України. Проте поступово домінуючими в творах поета стали песимістичні настрої, зневіра, породжені «соціалістичною» дійсністю. Після смерті поета в Україні видано збірки «Поезії» (1990), «Вікна в позапростір» (1992), «Золотокоса красуня» (Київ, 1992), «І край мене почує» (Київ, 1992), «Феномен доби», написано у 1970—1971 рр. (Київ, 1993), Твори в шести томах, дев'яти книгах (Львів, 1994—95; ред. Д. Стус і М. Коцюбинська) та спогади «Не відлюбив свою тривогу ранню...».

Збірка поезій «Зимові дерева», що так і не була видрукувана в Україні, «мала звучати як символічне означення стану нашої духовності: замороженість, завмерлість, але й уперте протистояння зимі та назбирування сил для весняного пробудження» (І. Дзюба). У ній окреслилися основні три мотиви, які стануть характерними і для подальшої творчості митця: інтимна лірика; «переживання своєї національної сутності», «причетності до національної долі», «навдивовижу інтимне і водночас пророче переживання жертвності задля України», «відчуття історичної скривдженості України» (І. Дзюба); а також мотив «гротескного бачення і саркастичної інтерпретації буденного низького існування, того, що ми нині зємо бездуховністю, а тоді сприймали як вияви міщанства, обивательщини» (І. Дзюба). Характерні для другого мотиву вірші «Не можу я без посмішки Івана» (написаний як відгук-протест на арешт поета, літературного критика Івана Світличного), «Звіром вити, горілку пити...», цикл «Костомаров у Саратові». Третій мотив виразно звучить в поезіях «Отак живу: як мавпа серед мавп...», «Балухаті мистецтвознавці!...», «У Мар'їнці стоять кукурудзи...». Збірка «Зимові дерева» — це щемливий біль про долю свого покоління, свого краю, провісницьке визначення своєї невітшної долі в розбурханому суспільстві нівеляції особистості:

Моє ж досьє велике, як майбутнє.

Напевно, пропустив котрийсь із трутнів.

Із тих, що білий світ мені окрали,
Окравши край, окрали спокій мій.
(«Не можу я без посмішки Івана...»)

У ситуації розгортання наступу на будь-які вияви демократії поета дратує пасивність правдолюбів. Поетичне слово виявляє безкомпромісність і несхитність В. Стуса, що підтвердиться усім його подальшим життям.

Сидять по шпорах всі мужі хоробрі,
Всі правдолюби, чорт би вас побрав.
(«Не можу я без посмішки Івана...»)

Збірка «Зимові дерева» побачила світ 1970 року за кордоном, у Брюсселі.

Наступну збірку поет називає «Веселий цвинтар», в якій посилюються гротескові мотиви, що зумовлюється погіршенням громадського і творчого становища поета, а також духовною і політичною ситуацією в Україні. Під час арешту ця збірка була конфіскована. Із сорока двох віршів кілька автор відновив по пам'яті, і вони згодом увійшли до збірки «Свіча в свічаді», виданій 1977 р. за кордоном видавництвом «Сучасність». До книжки увійшли також вірші із збірки «Зимові дерева», про які сказано у вироку суду, що вони мають «наклепницький зміст» (зокрема, «Не можу я без посмішки Івана...», «Звіром вити, горілку пити...», «Отак живу: як мавпа серед мавп...», «Балухаті мистецтвознавці!...», «Який це час?...», «У Мар'їнці стоять кукурудзи...» та інші), а також вірші, написані в ув'язненні, і переклади німецьких поетів — Рагеля Фарнгагена (1771 — 1833) та Райнера Марія Рільке (1875—1926).

Тематичне спрямування поезій Василя Стуса дуже влучно визначив І. Дзюба: «Говорячи про ті чи інші мотиви Стусової поезії, слід пам'ятати про умовність їх виокремлення. Власне, всі вони поєднуються в ній у загальну картину. Поезія ця в принципі непрограмована, нетематична.

Або, інакше кажучи, вона вся на одну «тему»: поетове самопочуття, стан його «я». Причому це самопочуття викликане максималістськими оцінками насамперед самого себе, самоаналізом, відчуттям трагізму самоусвідомлення, що нерозривно поєднується з відчуттям трагізму національного. У вірші, присвяченому Аллі Горській, читаємо:

Ярій, душе. Ярій, а не ридай!

У чорній стужі сонце України...

Переживання під враженням трагічної смерті художниці ведуть поета до узагальнення про незмірні втрати і водночас безсмертні.

У білій стужі білих голосінь
ці грона болю, що падуть в глибінь,
безсмертною бідою окошились.

Образ болю у поезії Стуса домінуючий, як і в його долі. Болю за себе, за своє покоління, за скривджену Україну.

За поезіями Стуса здійснено вистави: поетична композиція (1989, Львівський молодіжний театр), «Птах душі» (1993, київський мистецький колектив «Кін»), «Іду за край» (2006, Національний академічний театр російської драми ім. Лесі Українки, Київ) та інші. Пам'яті Стуса присвячено документальний фільм «Просвітлої дороги свічка чорна» (1992, «Галичина-фільм»). У селі Рахнівка відкрито меморіальну дошку та пам'ятник поету. Твори Стуса введено до шкільної програми з української літератури. Засновано премію імені Василя Стуса.

2 червня 2004 року в Державному центрі театрального мистецтва ім. Леся Курбаса відбулася презентація унікального компакт-диску із реставрованими записами віршів Василя Стуса у виконанні автора під назвою «Живий голос Василя Стуса».

26 листопада 2005 Стусу посмертно присвоєно звання Герой України з удостоєнням ордена Держави.

Спадщина поета

1. Стус В. Зібрання творів. У 12 томах. – К.: Факт - 2008.
2. Стус В. Полімпсест: Вибране. – К.: Факт, 2006. – 432 с.

Життя та діяльність Василя Стуса

1. А все ж нестерпна безневинна кара: (Сценарій літературного вечора, присвяченого пам'яті В.Стуса) // Українська культура. – 2001. - №7. – с.36.
2. Аврахов Г. Незгасна зоря поезії: (Творчість В.Стуса)/ Г.Аврахов // Дивослово. – 2003. - №1.
3. Білоус Г. Рокований вересень (В.Стус) /Г.Білоус // Дивослово. – 2003. - №3.

4. Білоцерківець Н. Мій Стус: 70 років тому народився один з найбільших поетів ХХ століття / Н.Білоцерківець//Українська культура. – 2008. - №1. – С.6.
5. Богдан С. «Магічне свічадо» епістолярію Василя Стуса/С.Богдан // Дивослово. – 2004. - №1. – С.19.
6. Бондаренко А. Лінгволістичний аналіз циклу В.Стуса «Трени М.Г.Чернишевського» /С.Бондаренко // Дивослово. – 2003. - №1. – С.24.
7. Вертіль О. Як добре те, що смерті не боюся... (В.Стус) / О.Вертіль // Урядовий кур'єр. – 2010. – 7 вересня. – С.4.
8. Віват Г. Василь Стус у творах українських митців слова (Сценарій літературного вечора) /Г.Віват // Дивослово. – 2005. - №4. – С.34.
9. Віват Г. Лірика В.Стуса: роль духовного виміру // Всесвітня література та культура. – 2007. - №2. – С.36.
10. Віват Г. Про деякі особливості поезії В.Стуса / Г.Віват // Українська література в школі. – 2000. - №2.
11. Віват Г. Сакральні числа та геометричні фігури як образні засоби (За творчістю Василя Стуса) / Віват Г.// Дивослово. – 2006. - №7. – С.41.
12. Гурець М. Виховні можливості поезії В.Стуса /М.Гурець // Дивослово. – 2005. - №5. – С.8.
13. Доценко Ю. Її листи він читав, як суниці збирав: (Про родину В.Стуса)/Ю.Доценко // Голос України. – 2011. – 12 січня. – С.10.
14. Зборовська Н. Василь Стус: до історії проблемного тлумачення /Н.Зборовська// Дивослово. – 2009. - №5. – С.40.
15. Іщенко Є. Віталізація смерті в поезії Василя Стуса /Є.Іщенко // Слово і час. – 2006. - №11. – С.69.
16. Іщенко Є. Містичні переживання в поезії Василя Стуса /Є.Іщенко // Дивослово. – 2004. - №8. – С.53.
17. Кодак М. Поет – орудна іпостась життя: Читаючи «Час творчості» В.Стуса /М.Кодак // Київ. – 2006. - №5. – с.178.
18. Коханець Л. Народе мій, до тебе я ще верну, і в смерті обернуся до життя... (25 років з дня смерті Василя Стуса)Л.Коханець // Голос України. – 2010. – 4 вересня. – С.1,7.
19. Неживий О. Заборонам наперекір: Історія одного вірша Василя Стуса /О.Неживий // Літературна Україна. – 2008. – 10 січня. – С.1.

20. Петраш С., Бедрик Л. Український правозахисний рух у постатях: Василь Стус // Дивослово. – 2008. - №1. – с.59.
21. Салига Т. Молитвослов від Василя Стуса: Роздуми в ювілейний рік поета/Т.Салига // Літературна Україна. – 2008. - №№19,20.
22. Семчук Д. Текст як шифр: (Аналіз ліричного твору В.Стуса «На колимському морозі калина») / Д.Семчук // Українська мова і література. – 2006. - №6. – с.29.
23. Стецюк Н. На порозі безсмертя: (Реквієм В.Стусу)/Н.Стецюк // Дивослово. – 2000. - №12. – с.45.
24. Стус Д. Берегами конспектів В.Стуса: До літературної біографії письменника/Д.Стус // Слово і час. – 2000. - №9.
25. Стус Д. Життя після смерті. Перепоховання В.Стуса Д.Стус // Сучасність. – 2002. - №7/8.
26. Стус Д. Коли не я - то хто? Життєвий шлях В.Стуса /Д.Стус // Сучасність. – 2003. - №№9,10.

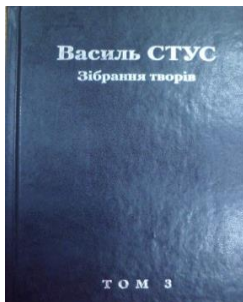
Літературу, яка допоможе досягнути містерію життя Василя Стуса, відчинити «двері» до таємниці складного творчого шляху цієї видатної людини, ви зможете знайти у відділі абаонементу та читальній залі бібліотеки .

Не відлюбив свою тривогу ранню...: Василь Стус – поет і людина : спогади, ст., листи, поезії / [упоряд. О. Ю. Орач (Комар)]. – К. : Укр. письменник, 1993. – 400 с.

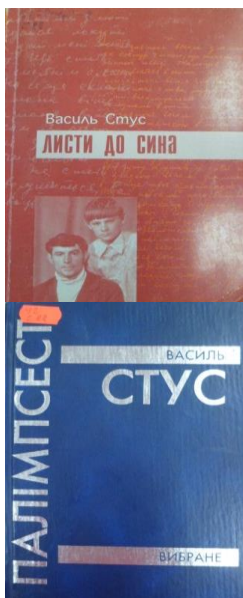
Поезія : Ліна Костенко. Олександр Олесь. Василь Симоненко. Василь Стус / [ред. Н. М. Максименко]. – 2-ге вид., доп. – К. : Наук. думка, 1999. – 272 с. : портр.

Стус В. Зібрання творів : у 12 т. / Василь Стус ; [редкол.: Д. Стус (голова) та ін.; упорядкув. Г.Бурлаки, Д. Стуса]. – К. : Факт, 2008– . – Т. 3 : Час творчості. – 2008. – 752 с

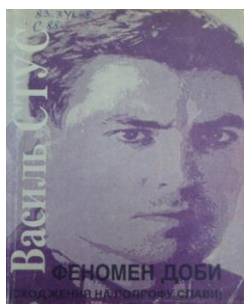

Стус В. Золотокоса красуня : вірші / В. Стус ; упорядкув. Д. Стуса. – К. : Слово і час, 1992. – 48 с.

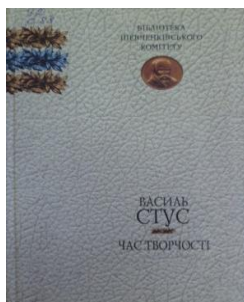

83.3(УКР)-Стус В. Листи до сина / В. Стус. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2001. – 192 с

Стус В. Палімпсест : вибране / В. Стус. – К. : Факт, 2003. – 432 с.

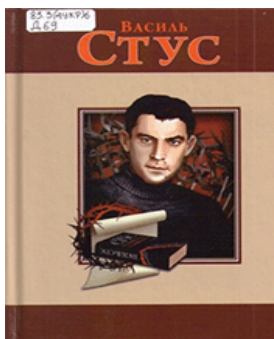
Стус В. Феномен доби: (сходження на Голгофу слави) / В. Стус. – К. : Т-во „Знання” України та ін., 1993. – 96 с.

Стус В. Час творчості / Василь Стус ; упоряд., післямова Д. Стуса. – К. : Дніпро, 2005. – 704 с. : портр.

Стус Д. Василь Стус: життя як творчість / Дмитро Стус. – К. : Факт, 2005. – 364

Укладач пров. бібліограф Дудар К.П

Видавець :

КЗ Катеринопільська районна бібліотека

20500 смт.Катеринопіль вул. Соборна,46

E-mail:dut_katerbibl@ mail.ru

Пам'тник Василю Стусу у Львові.